

A méhfal és ami mögötte van

an Ortega y Gassetnek egy különösen találó megállapítása, amelyre még azok sem igen hivatkoznak, akik olykor – Németh László óta mind kevesebben – a modern világ egyik alapvetésének tartják *A tömegek lázadását*. Eszerint korunk új hőse, az úgynevezett tömegember pszichológiai analízisét döntő mértékben két tényező határozza meg: „vágyainak, sőt, személyiségének korlátlan mohósága” – és a tökéletes hálátlanság mindennel szemben, ami életének könnyebbségét lehetővé teszi. Ortega hozzáteszi: mindkét vonás a leglényegesebb a gyermek pszichológiai megismerésekor – a gyermeki lét meghatározó jellemzője.

Majdnem száz évvel Ortega előtt a mi Petőfinknek volt igen jól körülhatárolt fogalma minderről, a nagy költők isteni intuícióján túl személyes tapasztalatai okán is. Midőn 1848 kora nyarán ama bizonyos követválasztás csúfos kudarcát átéli („engem, mint orosz spiont, mint hazaárulót agyon akart verni a magyar nép”), és szinte nem is evilági nagy lélekkel rögzíti, hogy „de én azért nem a népet kárhoztatom, hanem ámítóit, félrevezetőit... a nép én előtttem szent”, kimondja a talán legesleglényegesebbet: „annyival inkább szent, mert gyöngé, mint a gyermek”.

Akadnak írástevő pályatársaim között, akinek jókora öngizolást jelentenek a fentiek, főleg ami a tömegemberről alacsonyodott „nép”-et illeti a maga totális eluralkodottságában, félrevezethetőségében, „eltömegesíthetőségében”. Szerintük afféle „biomasszává” vált mindaz, amit magyar népnek hívtak azelőtt, tömegemberek gyülevesz csőcselékévé. („Gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg!”, írhatnák Babitscsal.) És majdnem reménytelen nekik megmagyarázni, miért kell mindezzel együtt (sőt, majdhogynem mindennek ellenére, Petőfire figyelmeztetve) „népinek”, magyarság- és néppárti szemléletűnek lennie minden magára valamit adó, felelős szellemi embernek, miért váltig értelmiségi alapkövetelmény mindez. (Úgy lehet, jobban, mint valaha.) Sebaj: hátha ők is értenek vagy talán okulnak is valamit ebből a fejtegetéskísérletből.

Magyarországon az egy főre eső bunkó két fő – mondta valaha Hofi Géza. (Szerintem legalább három.) És e tény szomorú tudomásulvételével már el is érkezünk a bárdatlan primitívség és a totális infantilizmus közvetlen összefüggéseihez. Ha úgy tetszik, az alapvetéshez.

Child is the father of man, a gyermek az ember apja, mondotta egykoron igen bölcsen a Wordsworth nevezetű angliai költő, és csak az tudja igazán, mennyire igaza volt, aki a felnőtt és a gyermeki lelkiület közötti átjárásokat személyes tapasztalatból, egyéni és kollektív jelenségeként már észrevette. Az egyént, a felnőttet részint a gyermekkori élmények, gyermeki hatások határozzák meg – részint a gyermeki jellemvonásoknak a személyiségből való sikeres vagy sikertelen száműzése jelenti éppen a „felnöttség” kialakulását és határait – az ép, a teljes, az érett, a felelősségteljes és legfőképpen a magasabb rendű szellemi teljesítményre (vagy legalább annak érzékelésére) kész karakter létrejöttét.

A primitív ember, az a bizonyos hátrányos helyzetű nagy magyar bunkó rohamos elterjedése és elképesztő arányú szaporulata a szellem embereinek soha nem látott mérvű visszahúzódását, háttérbe kerülését, folyamatos hátrálását eredményezte. Az infantilizálódott nép – *A varázshegy* Naphtájának megváltó (ízlés- és egyéb) terrorját növekvő végrehajtók tömege –, úgy tűnik, mára legyőzte a humanista, bölcész Settembrinit, és legalábbis súlyos sebbel terítette le. Ortega szerint ez a tömegember „erősebb és egészségesebb lelkiletű, mint más századoké, de jóval egyszerűbb is. Ezért váratlanul egy civilizáció mélyéről felbukkant vadember benyomását kelti. Az iskolákban... nem adhattak szenzibilitást, fogékonyságot a nagy történelmi feladatokra; szorgosan az emberbe plántálták a modern eszközök gögjét és a hatalom tudatát, de szellemét nem.”

„Szellemét nem.” Helyben vagyunk.

„Ezért nem keresnek, teszi még hozzá a nagy spanyol gondolkodó, az új nemzedékek semmit sem a szellem segítségével, hanem megragadják a világ uralmát, mintha csak a világ valami paradicsomkert volna, a múlt nyomai, hagyományos és súlyos problémák nélkül.”

A civilizáció mélyéről felbukkant vadember tehát az önfeledt gyermek ujjongó önzésével veti rá magát mindenre, amit csak a modern civilizáció kínál – mint amikor gyermekkorunkban arról ábrándoztunk, hogyan is tobzódnánk, ha beszabadulnánk a csoki- vagy nápolyigyárba. Leüti, aki útjában áll: tanárát – ma már nemcsak jelképesen –, felletését, a közrend védelmezőjét – és persze Settembrinit is. Ámokfutásának, úgy tűnik, senki és semmi nem áll útjában. Kereskedelmi tévék és bulvárlapok egyengetik útját – megannyi gigantikus, újkeletű Marshall-segély.

* * *

A szellemi élet végzetesnek tűnő hanyatlása, a szellem embereinek óriási társadalmi presztízvesztése, általában: mindenfajta szellemi természetű jelenség elfogadottságának, respektusának zuhanásszerű visszaesése: nem csak korjelenség, nem csak a Nyugat alkonyának tünete. A vulgármaterialista fogyasztásörület és a gátlástalan, mocskos beszédű, műveletlen, önző és tartás nélküli, „lumpen”, „bunkó” embertársak lidércnyomászerű elszaporodása körülöttünk: a Gonosz elszánt és dühödt támadása. Fellengzős bibliussággal az Antikrisztus agressziójának álrühás hadseregét vagy az apokalipszis lovasainak transzformálódott ármádiáját is mondhatnánk. És hogy a megtámadottak – mi – milyen helyzetbe kerültek, s ebben mit teszünk vagy nem teszünk: a legrémsztőbb, hogy nagyon is jól látjuk, miről van szó. Csak éppen... Tudom a jót, mégis a rosszat cselekszem, mondotta Szent Pál.

Egyre többet emlegetjük Németh László prófetikus megállapítását 1965-ből, miszerint a magyar irodalmat kezdi felváltani egy magyar nyelvű irodalom; mind gyakrabban próbálunk szembenézni a bendai „írástudók árulásának” jelenkori reprezentánsaival, Kertészektől Parti parttalanokig és patinás nevet viselőktől elszánt magyargyalázókig, akikről nem tudni, a sz...ból jöttek-e, vagy Napkeletről a rímek ősi hajnalán. Ezek a pályatársak hátat fordítottak a közösség (a magyar nyelvet beszélők, a magyar kultúrán felnöttek közösségének) értékrendjét kifejező, azt megőrző-szolgáló eszmeiségnek, folyamatosan lejáratják és kiüresítik-megsemmisítik a magyarsággal való azonosulás, a nemzeti azonosságtudat, a nemzeti érzés, a hazafias-erkölcsi gondolkodásmód megannyi megnyilvánulási formáit. Nincs eszmeiség, csak „szöveg” van. (Az is milyen, szentséges ég...)

Ez az alapállás is végső soron önfeladás, persze mégiscsak a miénk. Akik nem veszünk észre vagy nem akarjuk észrevenni, hogy az elbunkósodott tömegember és a magyar irodalmat magyar nyelvűvé változtató álliterátus-geng: vérrokonok. Egymás feltételezői, kiegészítői. Sziámi ikrek, hungáriai kiadásban. Kertész leszek, celebet nevelek – íme a Való világ slágere. És mindeközben eszünkbe juthat Döbrentei Kornél egyik igen jó verse 2003 tavaszáról: „meddig hátrálunk még, a méhfalig?” (*Hová tűnt a vitézség, fiúk?*)

* * *

Tavaly novemberben olvastam az alábbi sorokat: „a magyar nemzeti érzés egészséges alapokra való visszahelyezése csak az egész közösség együttesen – kifelé – elért, valóságos sikerei nyomában lehetséges”. És ha belegondolunk abba, hogy nemzetünknek az utóbbi több mint száz esztendőben csak két – nagyon is átmeneti jellegű, igen mulékony – sikerélménye volt, az 1938–1941 közötti terület-visszaszerzések és az 1956-os forradalom, mindkettő iszonyú végkifejlettel: a fentiek különleges fénytörésben szemlélendők. (Egy Londonban élő, kitűnő és Magyarországon természetesen egyáltalán nem ismert történész-kartográfus, Bereznay András írt erről a *Magyar Nemzet* egyik hétfégi magazinjában.) A magyar hátrálás határai igenis ezzel a mindent meghatározó jelentőségű ténnyel magyarázandók: Bereznay szerint „a nemzeti eredmények területi kifejezése európai összehasonlításában legalulra került a magyarság.” Ezt a teljességgel kudarcos magyar közérzetet olyan tényezők is szinte végletessé fokozták, hogy az elmúlt évszázad során nemcsak az összes európai állam sikeresebb volt a magyarnál, „hanem még egyes saját állammal nem rendelkező népek is: baszkok, friauliak, gagauzok, gallegók, katalánok vívták ki különböző országok keretén belül autonómiájukat. A magyarság ezzel szemben csak Sopron 1921-es, arányában sovány, mintegy ’mégis’ megtartását tudja felmutatni.”

Mindezek logikus folyományai – ha úgy tetszik, a kollektív tudatalatti mélylélektani igazságainak érvényesülésével – a hátrálás alakváltozatai. A nemzettudat gyöngülése, az idegenszívűek gyengítő hatásainak fölerősödése, akárcsak az egy főre eső három bunkó arány vagy az ábrándokat kergető, elbizonytalanodott, tartását veszített nemzeti értelmiség maga: mind-mind a kóros kollektív sikerélmény következménye. Ezért tört ki jószerevével miniforradalom az 1954-es berni világbajnoki döntő elvesztése után, ezért számított szinte nemzeti tragédiának a ’66-os focivében a brazilok utáni nagy győzelmet követő kiesés (éppen a szovjetek ellen!), ezért neveztetett ki – szégyenszemre rendszeresen le is írták – „nemzeti tragédiának” az 1969-es marseilles-i vereség, miután magyar válogatott először nem jutott ki a vb-re... Ezek a sport-, elsősorban futballpótcselekvések, száználmas, satnya kompenzációk ugyanúgy a szörnyű kollektív diagnózis részei, mint az öngyilkosok aránya évtizedek óta, a demográfiai helyzet vagy éppen a „mi vagyunk a világ legpeppeszimistább népe” című közvéleménykutatási slágerközhely. Végző fokon persze a nemzeti szemlélet értékrendjét feladók, az azt tagadók is hátrálnak, vagy legalábbis a hátrálás szomorú és egyben vérlázító adalékai, tünetei – csakhogy mi, akik váltig népből-nemzetből és nem alanyból-állítványból igyekszünk élni, gondolkodni és alkotni, mi meg *előlük* hátrálunk... És ez az, ami tűrhetetlen immár.

A hátrálás alakváltozatai imponáló bőségben vizsgálhatók. Még valamikor 1990 legelején, közvetlenül a ’89-es romániai események után történt: különböző segély- és sajtókapcsolatügyek folytán rendszeresen megfordultunk Aradon, Temesvárott, a Bánságban is – az

egyik helyi vezető értelmiségivel többször hosszasan beszélgetvén, B...i Ferenc felesége, Ildikó egyszer leplezetlenül nekem szegezte a kérdést: de hát mit akartok ti? Nyakatokba akartok venni hatmillió románt? És tudjátok, mennyit ártotok nekünk ezzel a sok „édes Erdélyezéssel”? Emlékszem, először csak zsibbadtan hallgattam. Mi ez? Ma már ki kell mondani: az önfeladás árulkodó megnyilvánulása. Ama régi magyar, reménytelenségen túli reménység megtagadása, megbecstelenítése. Afféle kódolt, rejtett, „finom” hazaárulás. A renegattá, janicsárrá válás legelső, biztos jele. Ők így hátrálnak.

Azután: örökös defenzíva mindenütt. Az országimázs védelmében éppúgy, mint a bel- és külpolitikában, annyira óhajtott rendteremtésben különböző területeken. A kultúrában. (Hajjaj...! Kik nem kapnak támogatást, pénzt, az írószövetségtől nemzeti szellemű folyóiratokig – bezzeg a másik oldalon levők – tízmilliókat. Nehogy szó érje a ház elejét, ugyebár.) A felelősségre vonások, az elszámoltatás. A különböző vizsgálatok, jelentések, bizottságok „bizonyítványmagyarázatai”. Ostoba, rosszízű, ízléstelen bulvárpletykák, rosszindulatú kormányzati lejáratosok ellen. Unos-untalan megfogalmazott, hazaárulással felérő magyargyalázásokkal szemben. Magyarázkodás, mentetegetőzés, lépten-nyomon. Állandó félnék, riadtan megfelelni-akaró oldalpillantások: mit szól a főnök? Mit szól a sajtó? Mit szól az ellenzék? Mit szól Brüsszel? Mit szól Belgrád? Mit szól Bukarest? Mit szól Belzebub? Ne folytassuk... (És – félreértések elkerülése végett – nem kizárólag a „kormányzati kommunikációra” jellemző ez, sajna. Az úgynevezett nemzeti oldal felelős embereire, lapjaira, intézményeire, szellemi vezetőire legalább ennyire.)

Persze, olyan nagyon ne csodálkozzunk. Amennyire a házasság – vagy minden párkapcsolat – olyan, mint a spanyol kocsmák: mindenki azt kap, amit visz – a szellem emberei is tulajdonképpen csak azt kapják az őket a gyermek magabiztos diadalérzetével lenéző tömegembertől, amit megérdemelnek. Amilyennek mutatták magukat, amilyen látszatokat keltettek tartósan és meggyőzően. Ha csak a 6:3 című kitűnő film ötvenes évekbeli íróinak görbe tükrére gondolunk, a Kossuth-díjhoz járó telefonnal meg a többivel: a közben pincelakásokban és társbérletekben tengődő nyomorultak a Hungária körúton kívüli talponállókban kitalálták a sajátos csehószellemesség még hatvanas években is élő fajtáját: mi a KOSZ? Kommunista funkci, orvos, színész... Az értelmiségellenességet, a „tudós urak” iránti ellenszenvet ugyan az ostoba munkásdemagógia is fokozta (noha a valódi munkásoknak volt mindehhez a legkevesebb közük) – mégis: a megalkuvó értelmiségiek sora, a pártkarriert befutók, a diktatúra által arcátlanul futtatott, sztárolt szellemi emberek tucatjai jócskán hozzájárultak a helyzet aggasztóvá romlásához. A pozíciót kapottak önzése, hiúsága, megfelelni akarása, elvtelen gyávasága és – főleg az utóbbi húsz évben – mind elviselhetlenebb, beteges hisztériája mintegy megágyazott az erkölcsi züllésnek. Ami az úgynevezett rendszerváltás óta erőteljesebb és gyorsabb, mint valaha.

Most meg hátrálhatunk – hátrálunk is – a méhfalig vagy még tovább. A vitézség távoli, mint Juhász Gyulánál az ég.

* * *

Sikerélményhez csak tartós kiegyensúlyozottságban élő ember juthat igazán. Átélt, feldolgozni tudott, tehát valóban építő és gyümölcsöző sikerhez egészséges belső világ szükségeltetik. Tényleges élményt adó, a közösség által látványosan elismert teljesítményre csak olyan egyén vagy közösség képes, ahol a karakter – sőt: a lélek – koheren-

ciája, magyarán belső megtartó ereje hibátlanul működik. Él, hat, dolgozik. Bereznay András szerint minden körülmény, adottság, feltétel megvan a talpraálláshoz. „Eddigi történetének tanúsága és értelme szerint ennek kulcsszereplője csak a Kárpát-medencei küldetésű magyarság lehet; nemcsak súlya, de földrajzi helyzete is erre predesztinálja.” És tegyük hozzá: azért is, mert tényleg – mindenféle, tehát ilyen értelemben is – előbbutóbb összesző, ami összetartozik. És végül, de távolról sem utolsósorban: mert a természeti törvények és az idestova legalább másfél ezer éves közös hagyományok ereje lebírhatatlan. „Ismét vonzóvá kell válnia Magyarországnak” – íme az összegzés. A jelenlegi diszharmonikus állapotot szükségszerűen föl kell váltás a magára talált szellemi emberek közössége. Apróbb jelek itt-ott néha már vannak. Tán némi kormányzati szándék is, ha nem is mindig valami egyértelműen és erőteljesen.

A felszabadultság, a derű és a „boncolgató, vesézőgető” – de éppen ily módon erősödő – tudatosság és önismeret már az első, szabadon csapongó fecskéket jelenti. Amelyek a hátrálást egyszerűen nem ismerik.

Egyébként megkérdeztem egészségügyben jártas társamat: tényleg, anatómiailag mi van a méhfal mögött?

A gerinc, válaszolta.

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951) Budapesten élő író, közíró, esszéista. Korábban a Duna Televízió szerkesztőjeként dolgozott. Legutóbbi kötetei: *Az elfelejtett parancsnok – Kratochvil Károly élete* (2010), *A kicserélt város – Fiume: volt és van* (2010).